

PIOTR STAWECKI

Stanowisko Sztabu Głównego Wojska Polskiego wobec problemów leśnictwa

(Przyczynek do dziejów leśnictwa w Polsce w latach 1918—1939)

Генеральный Штаб Польской Армии
и его отношение к проблемам лесного хозяйства

Attitude of the General Staff of Polish Army towards the problems of forestry
(Contribution to the history of forestry in Poland during years 1918—1939)

Zagadnienie postawione w tytule nie było przedmiotem rozważań w piśmiennictwie leśnym, ani też w wojskowej literaturze historycznej¹. Wydaje się więc celowe rzucić trochę światła na ten fragment historii leśnictwa w okresie międzywojennego dwudziestolecia niepodległości w oparciu o dostępne, a dotychczas nie wykorzystane przekazy archiwalne.

Wojna współczesna wymaga zaangażowania wielu dziedzin życia państwowego, nie tylko ściśle wojskowego. W grę wchodzi czynniki zarówno gospodarcze, jak i polityczne. Znane są fakty, że w okresie międzywojennym naczelne władze wojskowe ingerowały niejednokrotnie zbyt daleko w poszczególne resorty cywilne, nawet wtedy, gdy oddziaływanie takie nie było konieczne.

Jedną z dziedzin szeroko zakrojonego oddziaływania sztabu głównego było leśnictwo. Celem prac sztabu w tym zakresie było wpływanie na państwową politykę leśną, aby utrzymać w odpowiednim stanie obszary bierne strategicznie i podnieść wartość taktyczną i operacyjną pozosta-

¹ W okresie międzywojennym literatura dotycząca lasu i jego znaczenia dla wojska pomijała ze zrozumiałych względów przedstawiony w artykule temat. W czasopiśmiennictwie wojskowym, a także cywilnym i fachowym tego okresu wiele można jednak spotkać większych i mniejszych artykułów i rozpraw, które traktowały o roli lasu dla obronności kraju. Najszerzej przedstawił ten problem doc. dr inż. Edward Chodźicki w odczycie wygłoszonym w 1937 r. na Uniwersytecie Jagiellońskim pt. Rola lasu w obronności państwa (w:) „Nauka a obrona państwa” (s. 40—71). Z interesujących pozycji należy jeszcze wymienić Henryka Jabłońskiego, „Las a wojna”, „Echa leśne” 1937, nr 6 oraz Stanisława Srokowskiego, „Lasy wschodniopruskie i ich rola w obronności kraju” „Bellona” 1934 t. XLIV, s. 109—127. Ukazało się również kilka artykułów specjalistycznych w fachowych czasopismach wojskowych. Do takich należy zaliczyć: Jerzego Kirchmayera, „Poglądy na wykorzystanie lasu w obronie stałej” („Przegląd Piechoty” 1934, nr 11); S. G. K., „Walki wewnątrz lasu” („Przegląd Piechoty” 1929, nr 6); Tadeusza Strusia, „Przygotowanie zawał leśnych” („Przegląd Wojsk Technicznych” 1933, IX).

łych odcinków². Środkami zmierzającymi do tego celu były ustawy ogólnopaństwowe o ochronie lasów oraz specjalne instrukcje wojenne oparte o te ustawy.

Na tory realne w dziedzinie lasów praca polskiego sztabu głównego wkroczyła w 1928 r. Ukazał się wówczas pierwszy akt ustawodawczy normujący sprawy gospodarki w lasach państwowych (Rozp. Prezydenta RP z 22.III.1928 r.). Instrukcja leśna sztabu głównego, wydana w roku następnym, zmierzała z jednej strony do wykorzystania uprawnień danych wojsku w dziedzinie ochrony lasów, z drugiej natomiast dążyła do pogodzenia interesów obrony państwa z interesami gospodarczymi³.

Kiedy jednak okazało się, że te dwie dziedziny życia trudno z sobą pogodzić (gdy roczny ubytek lasów w państwie dochodził, według danych wojskowych, do 120 tys. ha) sztab główny postanowił przeciwstawić się dalszym wylesieniom, zarówno ze względów strategicznych, jak i ogólnopaństwowych.

Dalszym wyrazem dążeń do wzmocnienia ochrony lasów, z punktu widzenia wojennego, była wydana w 1933 r. „Instrukcja Sztabu Głównego WP o wojennym przygotowaniu terenu”. Instrukcja ta zmierzała do położenia kresu nadmiernym wylesieniom. Odtąd sztab główny miał udzielać zezwoleń na wylesienia w wypadkach istotnych potrzeb.⁴

Ale ingerencja wojska dotyczyła nie tylko wylesień. Wyżsi wojskowi uważali, że ustawodawstwo leśne nie gwarantowało należytej ochrony lasów. Wskazywali oni na duże luki w ustawodawstwie leśnym i postulowali jego nowelizację przez wprowadzenie ograniczeń w zakresie rozmiaru wylesień, przyjmowania lasów na własność państwa oraz wzmożenia akcji zalesiania nieużytków. Sztab główny WP widział konieczność wydania ustawy o zawodzie leśnika, zwrócenia szczególnej uwagi na selekcję personelu leśnego oraz powiększenie aparatu nadzorczego w lasach⁵.

Wojskowi postulowali również wydanie ustawy, która uniemożliwiłaby przechodzenie obszarów leśnych w ręce nierolników oraz zapewniała przymus fachowego prowadzenia gospodarki leśnej przez nowonabywcę. Żądali też, aby do czasu wydania odpowiedniej ustawy, Naczelną Dyrekcja Lasów Państwowych w miarę możliwości finansowych, nasiliła akcję przejmowania lasów prywatnych będących obiektami handlu oraz aby w przypadku stwierdzenia w lasach prywatnych gospodarki dewastacyjnej był zastosowany nad nimi przymusowy zarząd państwowy⁶.

W zakresie ochrony małych obszarów leśnych wojskowi widzieli potrzebę nowelizacji ustawy o ochronie lasów w kierunku objęcia przepisami lasów o powierzchni poniżej 50 ha. Ustawa taka pozwoliłaby na należyte gospodarowanie w lasach małej własności, z czasem można by doprowadzić do stworzenia z takich lasów gospodarstw obejmujących

² Referat: Rozwój armii w perspektywie dziesięciolecia 1923—1933. Centralne Archiwum Wojskowe (dalej cyt. CAW).

³ Tamże.

⁴ Tamże.

⁵ Notatka z konferencji w Dowództwie Okręgu Korpusu Grodno, która odbyła się w dniu 21.V.1935 r. z udziałem przedstawicieli władz Lasów Państwowych. CAW, Oddz. III (Operacyjny) Sztabu Głównego, Wydz. Terenowy, t. 169.

⁶ Były to wnioski z dyskusji z konferencji w dniu 21.V.1935. Przesłane one były do Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych.

obszarem gminy, a nawet powiaty przy równoczesnym zapewnieniu takim gospodarstwom fachowego personelu.

Wskazywano również na potrzebę scalania gruntów, propagowania zalesiania nieużytków, premiowanie wzorowych gospodarstw leśnych oraz budowę wież przeciwpożarowych w punktach wskazanych przez wojsko⁷.

Minister rolnictwa i reform rolnych, któremu podlegała Naczelna Dyrekcja Lasów Państwowych uważał, że wojsko zbyt rygorystycznie podchodzi do sprawy zezwoleń na wyrąb i domagał się wyłączności decyzji w zezwalaniu na wyrąb w przypadkach uzasadnionych interesami gospodarczymi, jak np. w odniesieniu do scalania gruntów, likwidacji serwitutów i enklaw⁸. Wypowiadał się za koniecznością likwidacji serwitutów nawet kosztem lasów. W ciągu 8 lat wylesiono na rzecz serwitutów 263 tys. ha, co stanowiło 46% ogólnego areału wylesień. Uważał również, że władze wojskowe zbyt utrudniają akcję scalania gruntów, likwidację serwitutów i wymianę enklaw leśnych. Było to szkodliwe, jego zdaniem, ze względów politycznych i gospodarczych. Chłopi bowiem nie mogli prowadzić ekonomicznej gospodarki, co spowodowało niezadowolenie i wrogie nastawienie ludności (szczególnie na wschodzie) do organów państwowych.

Sztab główny jednak niezmiennie stał na swym stanowisku twierdząc, że odmowy na wyrąb dyktowane są „potrzebami obrony państwa” i że wojsku zależy na „możliwym utrzymaniu wszystkich lasów w całości”.

W oddziale operacyjnym sztabu głównego przytaczano fakt, że w 1935 roku (do września) wpłynęło do zaopiniowania 525 spraw, z których 480 dotyczyło wylesienia przy komasacji. Świadczyć to miało, zdaniem wojskowych, o zbyt dużym nasileniu akcji scaleniowej, której prowadzenie wymagało niejednokrotnie wylesienia całej powierzchni leśnej należącej do danej wsi, a co z kolei było sprzeczne z interesami obrony państwa. Oddział operacyjny sztabu głównego postulował, aby zaprzestać komasacji tam, gdzie było konieczne równoczesne wylesianie i, aby akcję komasacyjną przerzucić na obszary nie wymagające wylesień.

Sztab główny w ramach swych uprawnień podejmował również bardzo często decyzje odmowne w odniesieniu do wylesiania przy okazji upełnolnienia gospodarstw karłowatych. Wynikało to stąd, że wylesienia z tej racji obejmowały częstokroć znaczne powierzchnie wydzielone z większych kompleksów leśnych. Ponieważ takie kompleksy miały zasadnicze znaczenie dla obronności kraju, wojskowi uważali, że należy je zostawić w stanie nienaruszonym, a „drogi do intensyfikacji rolnictwa poszukiwać na innej płaszczyźnie”.

Sztab główny widział również konieczność opracowania ustawy o przymusowym zalesianiu. Jego zdaniem dotychczasowa akcja zalesiania dawała bardzo nikłe wyniki, a na dowód tego podawano, że w ciągu 8 lat zalesiono 59 tys. ha, co stanowiło zaledwie 8% tego, co zostało w tym okresie wylesione⁹.

⁷ Tamże.

⁸ Notatka „pro memoria” z konferencji Szefa Sztabu Głównego z Ministrem Rolnictwa i Reform Rolnych w dniu 21.X.1935 r. CAW, Oddz. III Sztabu Głównego, Wyd. Terenowy, t. 169.

⁹ Tamże.

Na tle postulatów wojskowych odnoszących się do spraw leśnictwa dochodziło do konfliktów pomiędzy sztabem głównym a ministrem rolnictwa i reform rolnych P o n i a t o w s k i m. Istniała w zasadzie zbieżność poglądów w sprawach personelu leśnego i jego selekcji, konieczności nowelizacji ustaw leśnych, a zwłaszcza konieczności wydania ustawy o zalesianiu nieużytków. Rozdźwięki dotyczyły przede wszystkim spraw związanych z wylesieniami. Ministerstwo Rolnictwa uważało, że wojskowi uzurpują sobie wyłączność w opiniowaniu zezwoleń, natomiast wojskowi byli zdania, że nie egzekwują w pełni swoich uprawnień w tym zakresie. Jako przykład podawano, że w ciągu 7 lat na ogólną ilość opiniowanych 360 tys. ha lasów do wylesienia, wyrażono zgodę na 136 tys. ha ¹⁰.

Sprawą, na którą sztab główny kładł duży nacisk była selekcja personelu administracyjnego zarówno w lasach państwowych jak i prywatnych. Selekcja ta miała na celu wyeliminowanie elementów niepewnych politycznie.

Już w 1932 r. władze wojskowe zebrały dokładne dane personalne o gajowych i starszych gajowych pracujących w dyrekcjach lasów państwowych. Z danych tych wynikało, że szczególnie na tzw. kresach wschodnich oraz na Górnym Śląsku personel ten nie budził zaufania ze względów narodowościowych.

Wówczas sztab główny zaczął oficjalnie się domagać, aby władze wojskowe miały zagwarantowany wpływ na obsadę stanowisk gajowych, starszych gajowych oraz leśniczych, jak również, aby wojsko mogło obsadzać te stanowiska wysłużonymi podoficerami zawodowymi. Ci ostatni mieli być kierowani przede wszystkim w rejony graniczne.

Władzom wojskowym chodziło szczególnie o prawo ingerowania w lasach prywatnych, gdyż, jak pisał naczelnik samodzielniego wydziału wojskowego w Ministerstwie Rolnictwa ppłk M ü l l e r, to właśnie w lasach prywatnych położonych na wschodzie terytorium Drugiej Rzeczypospolitej oraz na Górnym Śląsku, w Poznańskim, na Pomorzu i wzdłuż granicy Prus Wschodnich „mamy stosunkowo dużą liczbę leśniczych i gajowych Niemców czy też Ukraińców, wręcz wrogo usposobionych do naszej państwowości. Ten element raczej wrogowi może pomóc niż nam, a kto wie, czy nie jest to celowa robota pokojowa, by sobie stworzyć przedpole działań na naszym terytorium, szczególnie na zachodzie” ¹¹.

Na podstawie dostępnych przekazów archiwalnych trudno jest dokładnie przedstawić, jakie podejmowano kroki w zakresie selekcji personelu leśnego.

Wiadomo tylko, że akcję prowadzono stopniowo i systematycznie. Już w 1935 r. usunięto ze służby 26 urzędników i 120 niższych funkcjonariuszy nielojalnych wobec państwa ¹².

Z innego przekazu źródłowego dowiadujemy się, że realizacja postulatów w sprawie doboru służby leśnej spośród Polaków i byłych wojskowych na obszarze woj. wołyńskiego dała pozytywne wyniki. Polacy

¹⁰ Tamże.

¹¹ Ścisłe tajne pismo kierownika Biura Wojskowego w Min. Roln., ppłk. M ü l l e r a do Szefa Oddziału Operacyjnego Sztabu Głównego z dn. (10.VI.1932 r.). CAW, Oddz. III Sztabu Głównego, Wydz. Terenowy, t. 169.

¹² Protokół z konferencji w Biurze Wojskowym Min. Roln. i Reform Rolnych. Tamże.

stanowili 80% pracowników w lasach państwowych, a w prywatnych — 50%¹³.

Bardzo ważną dziedziną prac sztabu głównego WP w zakresie leśnictwa była akcja szkolenia wojskowego leśników. W jesieni 1932 r. oddział operacyjny sztabu w porozumieniu z Ministerstwem Rolnictwa i Reform Rolnych zorganizował dla straży leśnej pierwszy kurs przysposobienia wojskowego w Wilnie.

Celem kursu było:

— teoretyczne zapoznanie jego uczestników z zasadami współdziałania straży leśnej z wojskiem;

— przeszkolenie przyszłych instruktorów do szkolenia niższych funkcjonariuszy straży leśnej.

Tematyka wykładów była bardzo szeroka i dzieliła się na siedem grup.

Pierwsza grupa dotyczyła:

— ogólnej charakterystyki obszarów leśnych z punktu widzenia działań wojennych;

— specjalnego charakteru działań wojennych na obszarach leśnych.

Podkreślano tutaj przede wszystkim trudności obserwacji naziemnej i powietrznej, możliwości zaskoczenia i zasadzek, podobieństwo walki w lesie do walk nocnych, trudności dowodzenia, trudności w utrzymaniu łączności i kierunku, wpływu moralnego walki w lesie na oddziały, warunki poruszania się taborów, ograniczone użycie artylerii, broni maszynowej oraz broni pancernej, możliwości działania małych oddziałów, wykorzystanie ducha inicjatywy i śmiałości wobec przeciwnika lepiej wyposażonego pod względem technicznym. Zwracano również uwagę na przystosowanie lasu do działań opóźniających, rozpoznanie dróg, przygotowanie zasadzek, niszczenie komunikacji, działanie oddziałów partyzanckich oraz użycia gazów trujących na obszarach leśnych.

W drugiej grupie tematycznej wykłady dotyczyły przystosowania lasów do celów wojskowych, a mianowicie:

— uodskonalenie dróg przez odpowiedni wybór tras i ich maskowanie;

— wybór miejsc do przygotowania zasadzek;

— likwidacja dróg dla zwiększenia niedostępności lasów;

— wycinanie przesiek;

— zadrzewienie maskujące;

— tworzenie punktów obserwacyjnych na wybranych terenach (np. przy przeprawach rzecznych);

— fortyfikacje leśne;

— niszczenie urządzeń komunikacyjnych;

— naprawa dróg i przepraw.

Pozostałe pięć grup tematycznych miało charakter specjalistyczno-wojskowy i dotyczyły: wywiadu, kontrwywiadu, walki z dywersją, łączności, warunków i sposobów obserwacji w lesie, terenoznawstwa, nauki o broni oraz współpracy organów wojskowych ze strażą leśną. Niezależnie od teoretycznych wykładów program kursu obejmował rów-

¹³ Pismo dowódcy Okręgu Korpusu w Lublinie do Inspektora Armii, gen. K. Sosnkowskiego, z dn. 30.V.1932 r. CAW, akta Generalnego Inspektoratu Sił Zbrojnych (dalej cyt. GISZ), t. 404/2.

niez codzienne ćwiczenia praktyczne z wysłuchanych wykładów oraz wyjazdy w teren na ćwiczenia polowe.

Omawiany wyżej 14-dniowy kurs zorganizowano dla 45 słuchaczy wyznaczonych przez dyrekcję lasów państwowych w Wilnie. Uczestnicy kursu mieszkali w koszarach. Personel wojskowy wyznaczony do obsługi kursu składał się z komendanta (ppłka dypl. dra Ignacego Izdebskiego), zastępcy (mjra dypl. Stanisława Sienkiewicza z oddziału operacyjnego sztabu głównego) oraz 3 oficerów, 3 podoficerów i 3 szeregowców¹⁴.

Analogiczne kursy organizowano systematycznie również w latach następnych aż do wybuchu II wojny światowej. Rekrutowanie uczestników odbywało się przede wszystkim spośród ludzi, którzy posiadali jakiegokolwiek stopnie wojskowe, bądź też odbyli służbę wojskową.

Świadczą o tym dane ze sprawozdania z kursu przysposobienia wojskowego straży leśnej w 1934 r. Z ogólnej liczby 29 kursantów, 12 było oficerami rezerwy, 6 podoficerami, 8 szeregowcami i 3 bez odbycia służby wojskowej. Z 29 kursantów, 19 osób przeszło kampanię wojenną.

Słuchaczy kursu określono w sprawozdaniu jako pilnych, sumiennych i pracowitych. Wyniki nauczania osiągnięte przez nich w zakresie wyszkolenia bojowego i terenoznawstwa uznano za zadowalające. Ćwiczenia bojowe i zajęcia praktyczne rozszerzyły znacznie horyzont wiedzy wojskowej wśród leśników. Poza tym nauczyli się oni patrzeć na las pod kątem: las a obronność kraju¹⁵.

Organizatorzy omawianego kursu uważali, że czas jego trwania, to jest 2 tygodnie, jest za krótki. Postulowano co najmniej 4 tygodnie, co zresztą później, w latach 1938—1939 zostało zrealizowane.

Zdaniem wojskowych dużym mankamentem organizowanych kursów był różny poziom wykształcenia zawodowego i przygotowania wojskowego poszczególnych kursantów. Powodowało to trudności z dostosowaniem poziomu wykładów.

Uzyskane w pierwszych latach doświadczenia w zakresie wojskowego przysposobienia leśników umożliwiły wprowadzenie programu tego przysposobienia do szkół leśnych. Programem nauczania objęto następujące zagadnienia:

- przygotowanie w czasie pokojowym lasów do celów obronnych, o zwłaszcza do działań opóźniających;
- prace techniczne z zakresu niszczeń będące do wykonania przez służbę leśną w czasie mobilizacji i wojny;
- współdziałanie straży leśnej z wojskiem w czasie pokoju i wojny.

Zadania straży leśnej w czasie pokoju to głównie rozpoznanie terenu, prowadzenie wywiadu i przeciwdziałanie dywersji. W czasie wojny straż leśna miała przekazywać wiadomości o zasadzkach i przebiegu walk w lesie¹⁶.

W pierwszym okresie akcji szkoleniowej instruktorami byli wyłącznie wojskowi zawodowi. Ale już w 1934 i 1935 r. zorganizowano kursy in-

¹⁴ Zarządzenie Oddziału III Sztabu Głównego z IX.1932 r. CAW, GISZ, t. 619/2.

¹⁵ Sprawozdanie z kursu przysposobienia wojskowego straży leśnej przy pułku KOP „Sarny”. 30.X.1934 r. CAW, GISZ, t. 276/2.

¹⁶ Uwagi Sztabu Inspektoratu Armii gen. K. Sosnkowskiego do Szefa Oddziału III Sztabu Głównego. I 1937 r. CAW, GISZ, t. 412/5.

struktorskie dla nadleśniczych i leśniczych. Uczestnicy tych kursów od 1936 r. prowadzili przeszkolenie gajowych.

Akcją szkoleniową początkowo objęto personel państwowej służby leśnej. Personel lasów prywatnych w pierwszym okresie nie był szkolony z uwagi na brak ustalonych zasad organizacyjnych. Jednak już w 1936 r. w województwach lubelskim, nowogródzkim, poleskim, białostockim i wileńskim odbywały się kursy dla gajowych lasów prywatnych¹⁷.

W latach 1938 i 1939 zamierzano powołać na podstawie odpowiedniej ustawy o powszechnym obowiązku wojskowym 2530 funkcjonariuszy straży leśnej lasów państwowych — podoficerów i szeregowców rezerwy i pospolite ruszenia do ćwiczeń uzupełniających służbę wojskową.

Celem szkolenia było nabycie przez funkcjonariuszy straży leśnej wiadomości i umiejętności praktycznych w dziedzinie wyszkolenia wojskowego. Kierownictwo i kontrolę w zakresie szkolenia zawodowo-leśnego pełniło Biuro Organizacji i Inspekcji Dyrekcji Naczelnej Lasów Państwowych. Za szkolenie wojskowe odpowiedzialny był dyrektor Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego Ministerstwa Spraw Wojskowych¹⁸.

W 1938 r. w piętnastu ośrodkach szkolenia zorganizowano kursy dla 1395 funkcjonariuszy straży leśnej Lasów Państwowych w 38 turnusach¹⁹.

Tabela 1

Liczba szkoleń i liczba słuchaczy na kursach przysposobienia wojskowego

Dyrekcja Lasów Państwowych	Ośrodek	Liczba	
		turnusów	słuchaczy
Radom	Jedlnia	3	105
Łuck	Kiwerce	3	120
Siedlce	Czarna Wieś	3	90
Wilno	Duniłowicze	3	90
Warszawa	Nadl. Grodzisko w Zagórze	3	105
Warszawa	Cieszyn-Zamek	2	140
Lwów	Bolechów	2	90
Toruń	Kościerzyna	1	33
Poznań	Margonin	2	84
Białowieża	Białowieża	3	105
Białowieża	Krzywoszyn	2	64
Siedlce	Nadl. Wigry w Suwałkach	2	54
Radom	Zagnańsk	3	105
Łuck	Kostopol	3	120
Wilno	Święciany	3	90
	Ogółem	38	1395

¹⁷ Akta Wydz. Terenowego Oddziału III Sztabu Głównego (t. 169).

¹⁸ Zarządzenie o powołaniu do uzupełniającej służby wojskowej funkcjonariuszy straży leśnej Lasów Państwowych, 13.VI.1938 r. CAW, akta 23 dywizji piechoty, I 313. 23/15.

¹⁹ Tamże, zał. 3.

Plan szkolenia gajowych i straży leśnej

Okręg Lasów Państwowych	Ośrodki	Liczba	
		turnusów	słuchaczy
Radomski	Jedlnia	3	88
Wołyński	Kiwerce	2	70
	Kostopol	2	70
	Duniłowicze	3	117
Wileński	Nowogródek	3	119
	Czarna Wieś	3	90
Białostocki			
Krakowsko-Śląsko-Warszawski	Zagórze	3	105
	Kocobendz		
Krakowsko-Śląski	Bolechów	2	80
Lwowski	Krzywoszyn	3	105
Siedlecki	Białowieża	3	96
Białostocki	Zagnańsk	3	90
Radomski			
	Razem	33	1135

Plan szkolenia gajowych i funkcyjariuszy straży leśnej Lasów Państwowych w 1939 r. przedstawia tabela 2²⁰.

Kierownikami ośrodków i równocześnie komendantami kursów byli nadleśniczowie lub adiunkci właściwych nadleśnictw. (W odróżnieniu od pierwszych szkoleń, na których funkcje te pełnili oficerowie sztabowi). Byli to leśnicy z wyższym wykształceniem, a zarazem oficerowie rezerwy, wyznaczeni przez właściwe dyrekcje, a zatwierdzani przez dowódców okręgów korpusów, na których obszarze zorganizowano szkolenia.

Komendant kursu pełnił swoje funkcje w mundurze wojskowym i miał w stosunku do słuchaczy uprawnienia dyscyplinarne przysługujące w wojsku dowódcy kompanii. Wykładowcami i instruktorami w zakresie wiedzy ogólnej i przedmiotów zawodowych byli pracownicy nadleśnictw i dyrekcji lasów państwowych.

Kursy dla funkcyjariuszy straży leśnej i gajowych trwały 39 dni roboczych, to znaczy 312 godzin efektywnej pracy. Z tego na wiedzę ogólną o Polsce przeznaczono 49 godzin (16% ogólnego czasu), na przedmioty zawodowe — 140 godzin (45%), na szkolenie wojskowe — 84 godziny (27%) i na wychowanie fizyczne — 39 godzin (12%) ogólnego czasu²¹.

Przeszkolenie wojskowe było tak postawione, aby gajowych przygotować właściwie do mogących im przypaść zadań:

- przewodników na obszarach leśnych,
- współpracy z wojskiem własnym, a dywersji w stosunku do oddziałów nieprzyjaciela,
- pomocy dla organów bezpieczeństwa, w celu zabezpieczenia obszarów leśnych przed akcją szpiegowską i dywersyjną.

Program nauki wiedzy o Polsce dotyczył elementarnych wiadomości

²⁰ Według rozdzielnika kredytów na kurs szkolenia Straży Leśnej w 1939 r. CAW, akta Kancelarii Sztabu Głównego, t. 137.

²¹ Cyt. zarządzenie z 13.VI.1938 r.

z historii, geografii, życia społecznego, gospodarczego i państwowego Polski²².

Ćwiczenia odbyte przez oficerów rezerwy czy też pospolitego ruszenia w ośrodkach straży leśnej były zaliczane na poczet ćwiczeń wojskowych. Leśnicy odbywający przeszkolenie na tychże kursach nie byli już powoływani w tym samym roku na inne ćwiczenia wojskowe²³.

Inną formę szkolenia militarnego personelu pracującego w leśnictwie było Przysposobienie Wojskowe Leśników. Organizacja ta działała od 1933 r. i miała na celu przygotowanie leśników do zadań wojennych, jak np.: walki w lesie, terenoznawstwo, służba patrolowa, współpraca z wywiadem, służba saperska, łączność itp. Przysposobienie to obejmowało zarówno funkcjonariuszy lasów państwowych, jak również i lasów prywatnych.

Podział organizacyjno-administracyjny stowarzyszenia był terytorialny, dostosowany do odpowiedniego podziału administracyjnego lasów państwowych. Organizacja dzieliła się na okręgi pokrywające się z obszarami dyrekcji lasów państwowych.

Jednym z podstawowych postulatów władz wojskowych kierujących przysposobieniem wojskowym leśników było nie dopuszczenie w szeregi organizacji obcych narodowości²⁴.

Rozwój akcji organizacyjnej na obszarze poszczególnych okręgów przysposobienia wojskowego leśników obrazuje zestawienie liczby kół i członków organizacji według stanu z dnia 31 października 1935 r.

Tabela 3

Liczba kół i członków przysposobienia wojskowego leśników w 1935 r.

Okręg Lasów Państwowych	Liczba			Leśników lasów prywatnych	Razem
	kół	leśników lasów państwowych	funkcjonariuszy ochrony lasów		
Białowieża	45	1401	2	32	1435
Lwów	104	1007	17	1454	2478
Łuck	35	890	2	67	959
Poznań	48	704	6	—	710
Radom	57	1483	5	479	1967
Siedlce	30	1184	—	32	1216
Toruń	31	706	1	1	708
Warszawa	71	1822	6	257	2085
Wilno	43	1121	—	—	1121
Ogółem	464	10318	39	2322	12679

²² Referat Dyrektora Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego z dn. 29.V.1939 r. CAW, akta Kancelarii Szefa Sztabu Głównego, t. 137.

²³ Pismo Szefa Biura Personalnego MSWojsk., płk. Mariana Chylewskiego z dn. 30.III.1939 r. Tamże.

²⁴ Pismo Dyrektora Biura Wojskowego Min. Rolnictwa i Reform Rolnych do Szefa Oddziału III Sztabu Głównego oraz notatka w sprawie przysposobienia wojskowego leśników, 9.IV.1936. CAW, Oddz. III Sztabu Głównego, Wydz. Terenowy, t. 169.

Terytorialny zasięg działalności poszczególnych kół przysposobienia wojskowego leśników obejmował zazwyczaj teren jednego nadleśnictwa, a czasem dwóch lub trzech. Szkolenie w kołach prowadzili instruktorzy-leśnicy (zatrudnieni w lasach państwowych), których wcześniej w liczbie 500 osób przeszkolono na specjalnych kursach instruktorskich. Program szkolenia dotyczył takich zagadnień jak: terenoznawstwo, wychowanie fizyczne, wyszkolenie strzeleckie oraz prace kulturalno-oświatowe.

Zdaniem władz wojskowych praca szkoleniowa w kołach nie była należycie zorganizowana. Szkolenie napotykało na trudności ze względu na rozproszenie członków kół w terenie, jak również charakter pracy zawodowej uniemożliwiał odbywanie częstych zbiórek. Przeciętna liczba członków biorących stały udział w szkoleniu wynosiła dla wszystkich kół w 1935 r. 66%. Szczególne zaniechanie w szkoleniu stwierdzono w odniesieniu do leśników pracujących w lasach prywatnych²⁵.

Nie ulega wątpliwości, że systematyczne szkolenie leśników organizowane przez wojsko Drugiej Rzeczypospolitej od 1932 r. miało swe znaczenie podczas II wojny światowej. Wielu z przeszkolonych leśników brało udział w oddziałach partyzanckich i wiedzę wojskową zdobytą w okresie międzywojennym mogło spożytkować w walce z okupantem. Toteż słuszne wydaje się stwierdzenie prof. Rudolfa Fromera, że bohaterski opór leśników podczas drugiej wojny światowej był bardziej prężny niż podczas pierwszej wielkiej wojny²⁶.

Praca wpłynęła do Komitetu Redakcyjnego 15 marca 1971 r.

Краткое содержание

На основании доступных и до сего времени не использованных архивных материалов периода 1918—1939 годов, автор освещает отношение Генерального Штаба Польской Армии к вопросам лесного хозяйства. Военные власти, имея в виду оборонительное значение лесов, решающим образом влияли на лесное хозяйство путем внесения поправок в лесное законодательство, а также издавая лесные инструкции, позволяющие на вмешательство военных властей в области размеров вылесений, передачи лесов в собственность государства, облесения неугодий, правильного проведения ликвидации раздробления, а также подбора лесного персонала с точки зрения элиминации других наций.

Автор освещает также область деятельности Генерального Штаба Польской Армии в области военного обучения лесного персонала, приводя количество организованных курсов и количество участников в отдельных Окружных Управлениях Государственных Лесов, а также тематические программы этих курсов.

²⁵ Тамże.

²⁶ Dzieje lasów, leśnictwa i drzewnictwa w Polsce, Warszawa 1965, s. 380.

Summary

On the basis of available and until now not published archival sources coming from the two inter-war decades author characterizes the attitude of the General Staff of Polish Army to forestry problems. Military authorities appreciating the defensive importance of forests, exerted a decisive influence upon forest management through the recommendation of the amendments of forest legislation and issuing forest instructions empowering military authorities to interfere in the extent of forest cutting, acquisition of forests as state property, afforestation of wastelands, regular course of the merging, of lands, and the selection of forest personell from the point of view of elimination of foreign nationalities.

Author gives also information on the range of activities of the General Staff of Polish Army in respect to the military training of forest personell stating the number of organized courses and number of their participants in individual Boards of State Forests, as well as the programme of subjects on these courses.